

HOCA ALİ RIZA'YA AİT YAĞLI BOYA TABLONUN RESTORASYON VE KONSERVAYON ÇALIŞMALARI

Simin ŞAY CENGİZ^{1*}

¹Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksekokulu, Gümüşdere Yerleşkesi, 06110, Ankara.

*siminsay@gmail.com

Özet: Hoca Ali Rıza'nın yağlı boya, sulu boya ve karakalem olmak üzere beş bine yakın eseri olduğu sanılmaktadır. Resimlerinde manzaraları ve İstanbul mahalle yaşantısını sık sık işleyen ressamın tabloları resmî ve özel birçok koleksiyonda yer almaktadır. Bir özel koleksiyonda yer alan Hoca Ali Rıza'nın murakka üzerine yapılmış olan yağlı boya tablosu, restorasyon - konservasyon çalışmaları için 15.12.2009 tarihinde tarafıma gönderilmiştir. Makalede bu resimde görülen bozulmalar ve bunlara yönelik olarak yapılan etkin koruma uygulamaları konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yağlı Boya Tablo, Resim, Restorasyon, Konservasyon, Hoca Ali Rıza.

Abstract: Hodja Ali Riza's oil painting, watercolor and charcoal are thought to be the work of the five thousand. Frequently Istanbul neighborhood life and landscape subjects described on the many tables of the painter and painter's paintings are in many collections, public and private. One Of the Hodja Ali Riza's oil painting made on murakka which is in a private collection, was sent to me on 15.12.2009 for restoration and conservation work. The article made it as shown in the picture distortion and effective protection against these practices were discussed.

Keywords: Oil Painting, Painting, Restoration, Conservation, Hodja Ali Riza.

1. GİRİŞ

II. Abdülhamit (1876 - 1909) döneminin ressamlarından olan Hoca Ali Rıza'nın yağlı boya, sulu boya ve karakalem olmak üzere beş bine yakın eseri olduğu sanılmaktadır. Önemli ressamlardan biri olan Hoca Ali Rıza (d. 1858 - ö. 1930) resimlerinde manzaraları ve İstanbul mahalle yaşantısını sık sık işlemiştir. Ressamın tabloları resmî ve özel birçok koleksiyonda yer almaktadır. Etkin koruma işlemlerinin uygulandığı tablo Hoca Ali Rıza'ya ait 66 x 36 cm. boyutlarında, murakka¹ üzerine yağlı boya peyzaj resimidir.

2. KORUMA DURUMU

Yağlı boya tablo restorasyonu alanında eserler incelenirken resmi oluşturan tüm tabakalar ayrı ayrı ele alınır. Bunlar; taşıyıcı ve varsa şasi, hazırlık tabakası, boya tabakası ve vernik tabakası olmak üzere dört adettir. Taşıyıcı diye adlandırdığımız tabaka ahşap, metal, çeşitli tipte kumaşlar yani tuval ve yine bir çok tip kağıttan oluşabilmektedir. Taşıyıcının üstünde boyaların yüzeye tutunmasını sağlayan hazırlık tabakası veya astar da diyebileceğimiz kısım bulunmaktadır. Bunları sırasıyla boya tabakası ve vernik tabakası izler. Boya tabakası resmin estetik kısmını oluşturan renkli bölümdür. Vernik ise resmin koruyucu tabakasıdır.

Restorasyon ve konservasyon işlemlerinin ilk aşaması belgelemedir. Eserin kimliğini oluşturmak, eseri tanımlayabilmek ve koruma/konservasyon uygulaması esnasında ortaya çıkan değişiklikleri kayıt altına almak üzere yapılan yazılı ve görsel belgelemedir. Belgeleme sırasında eserin yapımında kullanılan malzeme ve teknikler, sahibi / sanatçısı ve kaynağı, dönemi ile koruma öncesi durumu belirlenmekte; öte yandan, etkin koruma işlemleri sırasında yapılan tüm uygulamalar, kullanılan malzeme ve yöntemler, uygulama süreleri koruma belgelemesi olarak kayıt altına alınmaktadır. Koruma - onarım işlemlerinin her aşamasında (koruma öncesi, koruma sırası ve sonrası) eser üzerinde belirlenen bozulmalar fotoğrafla ve gerekli görülürse çizimle belgelenir. Bu belgelemeler iki ayrı amaçla yapılır. Birincisi etkin koruma işlemlerinin eser üzerindeki etkisinin izlenmesi, ikincisi de esere uygulanan her işlem ve kullanılan bütün malzemelerin kaydedilmesidir. Ayrıca belgeleme eserin ilk ve son hallerinin karşılaştırılmasına da olanak sağlamaktadır.

---

¹ Murakka: Kağıt ve kağıt atıklarının sıkıştırılmasıyla imal edilen bir çeşit karton.

Eserde görülen bozulmalar taşıyıcıdan başlayarak tespit edildi ve fotoğraflanarak kayıt altına alındı. Resmin taşıyıcısı olan murakka boyalı yüzeye doğru şişerek bombe yapmış haldeydi. Tüm köşelerde kağıt katlarının birbirinden ayrılarak yapraklanmıştı (Resim 1). Sağ üst köşede çerçevenin sıkıştırma etkisi ile kırılmalar ve kırışmalar olduğu gözlemlendi (Resim 2). Resmin astar/ hazırlık tabakası; boya katmanına tutunmasını sağlayan tabaka, çok açık mavi, yarı şeffaf bir katman olarak tespit edildi. Bu tabakanın gözlemlendiği alanlar boya kayıplarının olduğu kısımlardır. Hazırlık aşamasının da yer yer döküldüğü gözlemlenmiştir.

Resim 1

Resim 2

Resmin bombeleşen orta kısmı, boyanın en çok hasar gören kısmı olarak göze çarpıyordu. Ayrıca bu alanda daha önceden temizlik uygulaması yapılan kısımlar tespit edildi. Bu orta alanda boya çatlamış, daha önceden yapılan temizlik işleminden dolayı da bir hayli incelmışti. Boya katmanında görülen çatlama kimi yerde birbirinin üzerine binmiş vaziyetteydi (Resim 3). Yine aynı sebepten boya tabakası bazı yerlerde pul pul olup taşıyıcıdan tamamen ayrılmış, bazı noktalarda çatlayan ve taşıyıcıdan ayrılan boya tabakası ile taşıyıcı arasında üçgen profilli boşluklar oluşmuştu. Vernik tabakasında ise tüm resimde kararırma şeklinde görülen yoğun ve yağlı bir yapıya sahip yüzeysel birikme (kirlenme) mevcuttu. Resmin birçok yerinde bazıları oldukça büyük boya dökülmeleri tespit edildi (Resim 4).

Resim 3

Resim 4

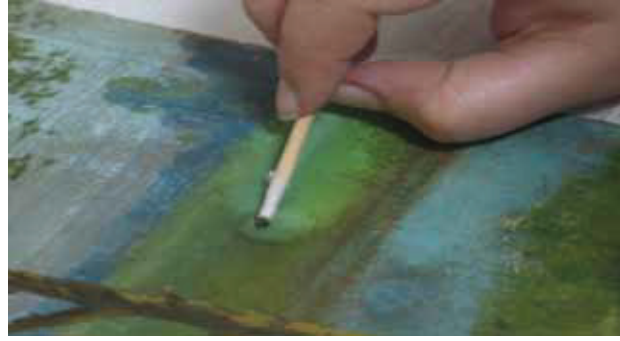
3. YAPILAN İŞLEMLER

Bu bozulmalar tespit edilen tabloya etkin koruma işlemlerine başlandı. Tablo restorasyonunda etkin koruma işlemlerine başlamadan önce boya tabakasını korumak amacıyla mutlaka facing/yüzey kaplama işlemiyle başlanmaktadır. Bu işlem için sentetik ve organik birkaç yapıştırıcı/reçine bulunur. Resmin son derece hassas olmasından dolayı dayanıklı, fakat yüzeyden çıkarılırken boya tabakasını kaldırmayacak kadar da kolay sökülebilecek bir reçineye ihtiyaç duyuldu. Boncuk tutkalı, melas, sirke gibi organik maddelerden hazırlanmış olan bir yapıştırıcı kullanıldı. Facing işleminde çoğunlukla resmin tüm yüzeyi kaplanır. Fakat bu uygulamada sadece çatlakların yoğun olduğu iki bölgeye yapıldı. Normal şartlarda %30 oranında seyreltilerek kullanılan bu reçine eserin hassaslığından dolayı su içinde %5 oranında seyreltilerek kullanıldı. Yumuşak bir fırçayla yüzeye dikkatlice uygulanan reçinenin üstüne uygun kalınlıktaki bir Japon Kağıdı ıslatılarak lifli kısmı üste bakacak şekilde yerleştirildi. Yerleştirme sırasında Japon kağıdının kırışmamasına ve hava kabarcığı kalmamasına dikkat edildi.

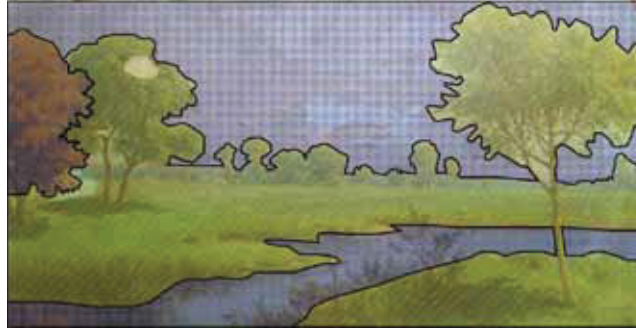
Facing uygulamasının ardından resmin taşıyıcısı hafif nemlendirilerek prese konuldu. Bir ay süresince kontrollü biçimde preste kalan eserde hiçbir düzelme saptanamadı. Bundan dolayı murakka arka tarafından ıslatılarak boyalı kısım taşıyıcıdan ayrıldı. Murakka 3 ay boyunca nemlendirilerek ve ısı uygulanarak kontrollü bir biçimde preste tutulmaya devam edildi. Tüm bu uygulamalara rağmen bombeleşmenin tam olarak giderilmesi sağlanamadı. Resmin orijinalliğinin bozulmaması için yeni bir taşıyıcıya da aktarılmadı.

Boya ve vernik tabakasında görülen kararma, sararma ve kirlenmeyi gidermek için temizlik işlemi yapılır. Bu işlem sırasında gerekli görülürse eski vernik de sökülür. İşlem renklerin ve resmin yapısına ve bozulma türüne uygun çözeltiler yardımıyla uygulanır. Taşıyıcıya yapılan işlemler sırasında diğer tarafta da boya tabakasının etkin koruma işlemlerine başlandı. İlk olarak facing yüzeyden söküldü. Kir tabakasını temizlemek için uygun solüsyon denemeleri küçük alanlarda yapıldı (Resim 5). Resimde nehrin betimlendiği bölge orta sertlikteki bir solüsyonla temizlenebildi. En yumuşak solüsyon soldaki turuncu ağaçta kullanıldı. Ağaçlar ve diğer yeşil alanlar yine orta sertlikteki bir başka solüsyonla temizlenirken gökyüzünde en agresif solüsyonlar %10'dan başlayarak %50'lik seyreltilme oranları arasında kullanılarak yüzeydeki kir tabakası temizlendi (Resim 6). Daha önceki temizlik uygulaması sırasında açık mavi boya tabakasının üzerine boyanan daha

koyu mavi boyanın (belki bulut) söküldüğü anlaşıldı ve bu koyu mavi renge dokunulmadı. Sadece üzerindeki kir tabakası çıkarılarak olduğu gibi bırakıldı. Özellikle gökyüzünün üst kısımlarında kir tabakası fırça izlerinin arasına nüfuz etmişti; kullanılabilir en etkili solüsyonların denenmesine rağmen bunların çıkarılması boya kaybı olmaksızın mümkün olmadığı için bu kısımlara daha fazla müdahale edilmedi. Temizlik işlemi sırasında kaldırılan kir tabakasının altından bazı bölgelerde sadece astarın kaldığı gözlemlendi bu durumdan da ilk tespit edilenden daha fazla boya kaybının olduğu anlaşıldı. Bu temizlik işlemi sırasında vernik de yine vernik sökücü özelliği bulunan solüsyonlarla söküldü.

Resim 5

Resim 6

Yağlıboya resimlerde, boya çatlaklarında boya tabakası çatlaklardan itibaren birbirinden uzaklaşır veya birbirinin üstüne biner. Özellikle üst üste binen bölgelerde boyanın taşıyıcı ile temasının kesildiğine sıklıkla rastlanır bu da taşıyıcı ile teması kesilen boyanın düşmesine sebep olur. Boya tabakası ile taşıyıcı arasındaki temas zayıflamış yahut kesilmişse ve çatlaklar mevcutsa sağlamlaştırma yapılmalıdır. Bu işlem boya tabakası ile tuval arasına şırınga ya da fırça ile ula-

şılarak reçine zerk edilmesiyle gerçekleştirilir. Fakat bu eserde taşıyıcının arkasından boya tabakasına ulaşmak mümkün olmadığı için başka yöntemler seçilmiştir. Yüzey temizliği tamamlanan eserin boya tabakasının sağlamlaştırılması "fırça ile damlatma" ve "piercing" yöntemleri kullanılarak yapılmıştır. Piercing yöntemi²(delerek boya tabakasının altına ulaşma) özellikle taşıyıcı ile boya tabakasının arasında oluşmuş üçgen profilli boşlukları doldurmada kullanılmaktadır. Bu yöntemin seçilme nedeni resmin arkasından ya da ön yüzünden arada kalan bölgeye hiçbir şekilde ulaşamamasıdır. Isıtılmış bir şırınga yardımı ile çatlak bölgede ufak delikler açıldı. Boşluklar bu açılan deliklerden uygun oranlarda seyreltilerek hazırlanan akrilik reçine ile dolduruldu. Bu reçine kurduktan sonra boşluğun 3 yüzeyini de kaplamakta ve bu sayede dayanıklılığı arttırmaktadır. Pul pul olmuş, kırılmış çatlaklarda ön yüzünden boya tabakası ile taşıyıcı arasına ulaşabilmesi sayesinde fırça ile damlatma yöntemi kullanıldı. Bu tip çatlaklara [1] kurduktan sonra elastikiyetini kaybetmeyen akrilik dispersiyon ile sağlamlaştırma yapıldı. Ön yüzeyden ulaşamayan uzun çatlaklara ise yan taraflarından şırınga ile sağlamlaştırıcı zerk edildi. Birbiri üzerine binen boya tabakalarında, fazla kısımlar bisturi ile kesilerek düz bir yüzey elde edildi ve sağlamlaştırılması bu işlemden sonra yapıldı. Bazı bölgelerde bu üst üste binmeler 1-2 mm'yi aştığı için çok tercih edilen bir yöntem olmamasına rağmen kullanıldı.

Eserde boya kayıpları söz konusu ise bu kayıp kısımları özgün boya tabakası ile aynı seviyeye getirmek için tamamlama yapılır. Bu işlem esnasında resmin özelliklerine uygun bir patla boşluklar doldurulur, ardından aynı düzleme gelmeleri sağlanır [2]. Orijinal boyalı yüzeyin kapatılmamasına dikkat edilerek boya eksikliği olan bölgelere tavşan tutkalı ve Bologna Alçısı ile yapılan patla tamamlama yapıldı. Taşıyıcının yüzeyi bu patı tutamayacak kadar pürüzsüz olduğu için boya kaybı olan bölgeler iğne ile hafifçe noktalanarak pürüzlü bir yüzey elde edildi. Ardından patın içindeki organik yapıştırıcı oranı yükseltilerek dayanıklılığı artırıldı. Patın içerisinde bulunan organik yapıştırıcıdan dolayı zaman içerisinde mikroorganizmaların üremesine engel olmak için %1 oranında biyolojik bozulmalara karşı koruyucu eklendi.

Boya kayıplarının olduğu kısımlar tamamlama işleminden sonra geri dönüşümü mümkün olan boya türleri ve özel tekniklerle uygun renklerle rötuşlanır. Yapılan rötuşlarda "restorasyonda belirtme esasına" bağlı kalınmalıdır. Bu esasa göre rötuş yapılacak kısım çevresindeki renkten 1-2 ton açık renkle boyanır. Ancak bu kural bu eserde uygulanmadı yerine, eser sahibinin iste-

² Piercing Yöntemi: Boya tabakasını delerek altına ulaşma.

ğine uyularak olabilecek en yakın tonla rötüş işlemleri yapıldı. Rötüş, resmin verniklenmesinden önce yapılan son işlemdir. Resmin genel görünümü rötüş işleminin başarısına bağlıdır [3]. Rötüş işleminde kullanılan tempera, sulu boya, vernikli boyalar gibi birçok boya tipi ve noktalama, çizgileme, doğal ton bulma gibi de birçok teknik vardır [4]. Bu eserde, rötüş işlemlerinde noktalama yöntemi ve sulu boya kullanıldı. Rötüş işlemi tamamlandıktan sonra sabitleyici sprej sıkıldı.

Resmin arkasından çıkarılan murakkanın tabakalar halinde ayrılmış köşelerine ve tüm kenarlarına su içinde %3 seyreltilmiş akrilik esaslı reçine sürülerek tabakalar birbirine yapıştırılırken aynı zamanda sağlamlaştırılması da yapıldı. Yırtık köşe japon kağıdı ve kağıt hamuruyla destek yapılarak tutturuldu ve renklendirildi. Kırışma plastik işkenceler yardımıyla düzeltildi. Murakka su içinde %5 seyreltilmiş akrilik reçine ile boya tabakasına tekrar yapıştırıldı.

Tüm işlemler bittikten sonra iki kat mat kapatma verniği uygulanarak resmin stabilizasyonu sağlandı. Son olarak tüm koruma ve onarım işlemleri biten resmin koruma ve onarım raporu hazırlandı ve resim uygun bir biçimde paketlenerek işlemleri tamamlandı.

BOZULMALAR

Resim 7. Konservasyon Öncesi

Resim 8. Konservasyon Sonrası

4. KAYNAKLAR

- [1] Nicolaus, K. , 1999. The Restoration of Paintings, *Cologne (Slovenia), Köneman*, p.214.
[2] age., p. 235.
[3] age., p. 257.
[4] Rosati, C., 2007. *Techniche Pittoriche e Restauro dei Dipinti, Edizioni Scientifiche A. Cremonese, Bologna*, p. 132.